

Boshlang'ich Sinflarda Tarbiya Fanini O'Qitish Jarayonida O'Quvchilarda Tolerantlik Madaniyatini Rivojlantirish

Axmedova Muhayyo Hokimovna

Buxoro shahar 29-IDUM boshlang'ich sinf o'qtuvchisi

Hamma zamonlarda ham tolerantlik tushunchasi insonning ezgu fazilatlaridan biri hisoblangan. Bu kontseptsiya har bir shaxsga nisbatan sabr-toqat va bag'rikenglikni boshqalarga aralashmasdan yashash, o'zgalarning huquq va erkinliklarini kamsitmasdan huquq va erkinliklarga ega bo'lish qobiliyati sifatida ko'zda tutadi. Tolerantlik tushunchasi zamonaviy dunyoda katta ahamiyatga ega. 1995-yil 16-noyabrda Parijda YUNESKOga a'zo davlatlarning 185 nafardan ortiq vakillari imzosi bilan tolerantlik tamoyillari deklaratsiyasi qabul qilindi va mazkur hujjatda ushbu atamaga o'ziga xos va aniq ta'rif berildi. Deklaratsiyada tolerantlik nafaqat ma'naviy burch, balki alohida shaxslar, odamlar guruhlari va davlatlar uchun siyosiy va huquqiy talab sifatida tavsiflanadi.

Ta'kidlash joizki, YUNESKOning so'nggi o'n yilliklardagi sa'y-harakatlari tufayli tolerantlik tushunchasi xalqaro miqyosdagi tinchlik masalalari uchun eng muhim kalit so'zga aylandi. Shuningdek, bag'rikenglik tamoyillari deklaratsiyasiga ko'ra, tinchlikni ta'minlovchi va urush madaniyatini tinchlik madaniyatiga aylantirishga yordam beradigan fazilat – tolerantlikdir. Shu ma'noda, tolerantlik - bu bizning dunyomiz madaniyatlari xilma-xilligini, o'zini namoyon qilish shakllarini va inson individualligini namoyon qilish usullarini tasdiqlash va tan olishdir.

Pedagogik manbalarda bag'rikenglik xalqlar o'rtasidagi munosabatlarning madaniy rivojlanishi muammosini hal etishni ham anglatadi. Rossiya Fanlar akademiyasi Folklor va antropologiya instituti direktori, akademik A.Tishkov ilk bor millatlararo munosabatlar masalasi bilan bog'liq holda bag'rikenglik masalasini ko'tarib, "o'zaro munosabatlar" zarurligi haqida fikr yuritarkan, "bag'rikenglik jamiyatdagi o'ziga xos yoki aniqlovchi o'ziga xoslikdir va u dunyoga turli xil qarashlar mavjud degan g'oyaning tarafdoridir va shuning uchun ularni bir xil qilish yoki ularni moslashtirish mumkin emas". U bag'rikenglik psixologik darajada (ichki tartib-qoidalar, shaxs va mehnat jamiyati o'rtasidagi munosabatlar sifatida) va siyosiy darajada (harakat yoki amalga oshirilgan me'yor sifatida) ifodalanishini aniqladi.

Tolerantlik - bu sabr-toqat: boshqa turmush tarziga, boshqa xulq-atvorga, dunyo madaniyatlari xilma-xilligiga, o'zini namoyon qilish shakllariga sabr-toqat va individual shaxsni ifodalash usullariga sabr-toqat; o'z-o'zini tartibga solish xilma-xillik va axloqiy majburiyat, siyosiy va huquqiy talablar, tinchlikni ta'minlaydigan yaxshilik vakili, urush madaniyatini tinchlik madaniyatiga aylantirishga yordam beradi. Shuningdek, umumiy bag'rikenglik, bilim, muloqot va fikr erkinligi, vijdon va e'tiqod ochiqqligi quyidagi barcha jihatlariga yordam beradi:

- har kimga cheklovsiz ijtimoiy rivojlanish imkoniyatini berish;
- shaxsning insonparvarlik yo'nalishlaridan biri bo'lgan va atrofdagi odamlarga qimmatli munosabat bilan belgilanadigan shaxs sifati;
- bizdan qaysidir ma'noda farq qiladigan odamlar jamoasini yaratish va himoya qilish qobiliyati.

Shunday qilib, yuqorida qayd etilgan fikrlar davomida ko'p millatli respublikamizda, tolerantlik va bag'rikenglik, tinchliksevar xulq-atvorni shakllantirish, ekstremizmning turli ko'rinishlarining oldini olish katta ahamiyatga ega.

Tarbiya fanini o'qitish jarayonida o'quvchi-yoshlarga jamiyatimizda boshqa millat vakillari istiqomat qilayotganini, ijtimoiy-siyosiy jamiyatimizda faoliyat yuritayotganini va uning rivojlanishi uchun o'z hissalarini qo'shayotganlarini uqtirishimiz lozim.

Boshlang'ich sinflarda tarbiya fanini o'qitish jarayonida o'quvchilarda tolerantlik madaniyatini rivojlantirishga doir mavzular

№	Sinf	Tarbiya darsliklarida o'quvchilarda tolerantlik madaniyatini rivojlantiruvchi mavzular.
1	1-sinf	30-31-dars "Bag'rikeng yurtim"
2	2-sinf	24-mavu "Insonparvarlik"
3	3-sinf	1. 8-9-darslar "Tenglik nima?" 2. 10-11-darslar "Kamsitish nima?" 3. 14-dars "Volontyorlik"
4	4-sinf	2-mavzu "O'zbekiston – ko'p millatli davlat"

Tarbiya fanini o'qitish jarayonida o'quvchilarda tolerantlik madaniyatini rivojlantirishning ko'plab pedagogik va psixologik metodlari mavjud. Ularni yuqoridagi jadvalda ko'rsatilgan mavzularni o'tish jarayonida qo'llash kata samara beradi. Eng asosiysi metodlar va ularning mazmuni o'quvchilarning yoshiga, psixologik xususiyatlariga va qiziqishlariga mos bo'lishi.

“Estafeta” – o'qituvchi o'quvchilar faoliyatini shunday tashkil etish kerakki ushbu jarayondan turli guruhda ta'lim oluvchilarning o'zaro birgalikdagi harakati amalga oshishi lozim.

“O'zaro yordam” metodi - oqituvchi bolalar faoliyatini shunday tashkil etishi kerak:birgalikdagi hamkorlikdagi faoliyatda bir-birlariga yordam berish orqali muvaffaqiyatga erishish ta'minlanishi lozim.

“Roli niqob” metodi - ushbu metoddan bolalarga boshqa kishining qiyofasiga kirish va uning nomidan gapirish taklif etiladi bunda turli xildagi millat vakillarini misol qilib bolalarga ko'rsatish mumkin.

“Tasodifiy savollar” metodi - o'quvchilar guruhlariga bo'linishadi va ularga vaziyat bilan bogliqlik kutilmagan savollar beriladi. Tasodifiy savollar va ularga berilgan javoblar jamoaviy tarzda muhokama qilinadi. Ushbu vaziyat tolerantlik madaniyatini rivojlantirishga mos bo'lishi lozim.

“Do'stimningning sevimli kitobi” metodi - bolalarga sinfdagi o'rtoqlari qanday kitoblarni sevib o'qishni topish vazifasi taklif etiladi. Bunda ular kitobdagi turli millat vakillarining so'zlarini aytgan holatda ularga misollar keltirishadi.

“Ezgu so'z” metodi - ushbu metod yuqoridagi “Do'stimningning sevimli kitobi” metodi bilan deyarli bir xil. Bunda ham bolalar o'zlari o'qigan kitoblardagi boshqa millat vakillari tomonidan ishlatilgan ibratli so'zlarni va gaplarni aytishadi.

“Kinostudiya” metodi - bolalarga mashhur filmlardagi voqealarni o'zlarining hayoti bilan bog'lagan holda parodiya etish vazifasi beriladi. Keyin uni tasvirlab berishga bolalar harakat qiladilar.

“Dunyo piramidasi” metodi - ushbu metodningning maqsadi shundan iboratki yer sayyorasida yashayotgan aholining milliy irqiy mansubligi xilma-xil ekanligi haqidagi tasavvurlarni shakllantirishdan iborat.

“Tolerantlik o'lkasida” metodi - ushbu metodningning maqsadi o'quvchilarda axloqiy qadriyatlarni rivojlantirish, bolalarga tolerant fikrlashni o'rgatish va boshqalarning huquqlarni hurmat qilishini shakllantirishdan iborat. Ushbu metod matn, hikoya, sahna ko'rinishi misolida bo'lishi mumkin.

“Kuch do'stlikda” metodi - ushbu metod orqali bolalarda millatlararo tolerantlik va kommunikativ kompetentlik rivojlantiriladi.

“Ezgu so'zlar” metodi - ushbu metod orqali o'quvchilarda oliyjanob o'zaro munosabatlarga tayyorlikni shakllantirish mumkin.

Ta'kidlash joizki, xalq pedagogikasi doirasida bag'rikenglik tarbiyasi internatsionalizm tarbiyasi bilan uzviy bog'liq holda amalga oshiriladi. Shu sababli, bolalar va yoshlar tarbiyasini shakllantirish va rivojlantirish barcha milliy ta'lim tizimlarining asosi bo'lgan etnodidaktik tamoyillarni, shu jumladan quyidagi fikrlarni hisobga olgan holda amalga oshirilishi kerak:

- a) Ta'lim mazmunining etnofalsafiy tamoyillarga va zamonaviy o'ziga xoslikka muvofiqligi tamoyili;
- b) ta'lim mazmuni, o'quvchilarning etnopsixologik xususiyatlarini o'rganish shakllari va usullarini moslashtirish tamoyili;
- c) etnopedagogik an'analarni o'qitish shakllari va usullarining moslik tamoyili.

Tolerantlik tarixiy taraqqiyot mahsuli va ma'naviy-axloqiy qadriyat sifatida insoniyat jamiyati taraqqiyoti jarayonida bir qancha o'zgarishlarni boshidan kechirdi va hozirda bu tushuncha, ya'ni bag'rikenglik yetakchi o'rinni egalladi. Bizning fikrimizcha, umumiy qadriyat va dunyodagi shaxslar, ijtimoiy guruhlar, xalqlar, dinlar, davlatlar o'rtasidagi tinchlik va totuvlikning asosiy tarkibiy qismi sifatida; inson huquq va erkinliklarini umumiy hurmat qilish va ularga rioya qilish, adolatli axloqiy talablarni qondirish, individual bag'rikenglikni e'tirof etish falsafiy tafakkurning eng muhim natijalaridan biridir.

Boshqacha aytganda, bag'rikenglik umumbashariy ahamiyatga ega bo'lgan masalalardan biri bo'lib, u insoniyatning birdamligini, har kimning har kimga, har kimning o'zaro bog'liqligini anglashini aks ettiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Авлиякулов Н. Х., Мусаева Н. Н. Педагогик технологиялар //Т.:“Fan va texnologiyalar” нашриёти. – 2008. – Т. 164.
2. Авлиякулов Н. Х., Мусаева Н. Н. Современная таксономия учебных целей для систем среднего и высшего профессионального образования //Вестник Учебно-методического объединения по профессионально-педагогическому образованию. – 2011. – №. 1. – С. 233-235.
3. Жураев Б. Т. Деятельность педагога по гуманизации учебно-воспитательного процесса //Научные школы. Молодежь в науке и культуре XXI в.: материалы междунар. науч.-творч. форума. – 2017. – Т. 31.
4. Жураев Б. Т. Памятники Бухары-источник воспитания молодого поколения //Проблемы современной науки и образования. – 2020. – №. 11 (156). – С. 61-64.
5. Жураев Б. Т. Гуманизация дидактических отношений между учителем и учащимся в педагогических идеях Востока //VIII Лазаревские чтения" Лики традиционной культуры в современном культурном пространстве: ренессанс базовых ценностей?". – 2018. – С. 120-122.
6. Жураев Б. Т. Вопросы нравственного воспитания в эпоху Саманидов //Наука, техника и образование. – 2020. – №. 3 (67). – С. 57-59.
7. Мусаева Н. Н. и др. Требования научно-технического прогресса к системе образования //Scientific progress. – 2022. – Т. 3. – №. 5. – С. 128-133.
8. Мусаева Н. Н. Роль педагогических технологий в развитии современного образования //Academic research in educational sciences. – 2021. – Т. 2. – №. NUU Conference 1. – С. 241-243.
9. Мусаева Н. Н., Авлиякулов Н. Х. Таксономия учебных целей для современного учебного процесса системы среднего специального и высшего профессионального образования //Проблемы современного образования. – 2017. – №. 3. – С. 76-81.

10. Олимов Ш. Ш. Маънавий-ахлоқий тарбия асослари.(Монография) //Т.:“Fan va texnologiya”,-2015. – 2015. – Т. 228.
11. Farmonova Sh. Boshlang ‘ich sinflarda ta’lim mazminini yangilash va ona tili o ‘qitishni ijodiy tashkil etish //” Педагогическая акмеология” международный научно-методический журнал. – 2022. – Т. 2. – №. 2.
12. Farmonova S. Pedagogical and Innovative Activities in Project Education //International Journal of Culture and Modernity. – 2021. – Т. 1. – №. 6. – С. 176-180.
13. Фармонова Ш. М. Оғзаки машқлар ёрдамида бошланғич синф ўқувчиларининг мустақил фикрлашини ривожлантириш //Scientific Impulse. – 2022. – Т. 1. – №. 5. – С. 805-816.
14. Ходжаев Б. К., Жураев Б. Т. Повышение нравственно-эстетической культуры слушателей института повышения квалификации работников народного образования //Экономика и социум. – 2022. – №. 3-2 (94). – С. 1217-1222.